

METODIKA SATELITNÍHO ÚČTU ČESKÉ REPUBLIKY

1 ÚVOD

Satelitní účet cestovního ruchu poskytuje informace a data o ekonomickém postavení odvětví cestovního ruchu. Snaha přiřadit k tomuto odvětví obdobné charakteristiky jako k ostatním, která jsou definována mezinárodní klasifikací NACE Rev 1.1, je dlouhodobá, touto problematikou se zabývala řada institucí, pracovních skupin, zemí i jednotlivců. Problémy, které tuto snahu provázely, byly jednak metodického charakteru, jednak souvisely s nedostatkem zdrojů informací.

Metodické otázky byly v zásadě vyřešeny v roce 2000, kdy se instituce OSN, OECD, WTO a Eurostat dohodly na znění manuálu TSA-RMF. I tak ale problematika tvorby TSA zůstává složitým a otevřeným procesem, neboť je ponechána určitá volnost pro konkrétní výklad v jednotlivých zemích. ČR se řadu let potýkala zejména s druhým problémem, tj. nedostatkem informací.

Úkol sestavit TSA České republiky byl zadán v roce 1999. Bylo potřeba nejprve zavést některá statistická šetření a stávající přizpůsobit požadavkům TSA. V oblasti domácího a výjezdového cestovního ruchu byly tyto podmínky splněny v první polovině roku 2004, kdy byly známy první výsledky za rok 2003 z nově zavedeného šetření v domácnostech. Na straně příjezdového cestovního ruchu však byla situace komplikovanější a až v průběhu roku 2005 se zahájilo pravidelné šetření na hranicích.

Pro roky, kdy zdrojová data poptávkové strany systému nebyla úplná, byly použity informace z aktuálnějších let a výsledky byly extrapolovány do minulosti.

Satelitní účet, kromě nejžádanější informace o podílu cestovního ruchu na hrubém domácím produktu, obsahuje i řadu dalších podrobných informací, ze kterých je možné vyčíst, která odvětví mají k cestovnímu ruchu nejbližší, a v kontextu s daty za jednotlivé roky je tak možné sledovat, která odvětví se vyvíjejí dynamičtěji než ostatní. K sestavení TSA bylo využito značné množství detailních informací a dat, publikované jsou však více či méně agregované údaje, které mají větší statistickou spolehlivost.

2 METODOLOGICKÉ ZÁKLADY TSA

2.1 Vývoj mezinárodní metodiky TSA

Historický počátek obecné metodiky cestovního ruchu lze datovat do období po 2. světové válce. Jedná se o etapu vytváření definic a klasifikací pro statistiku mezinárodního cestovního ruchu, které byly jen těžko srovnatelné s jinými statistikami. Poprvé se například v 60. letech objevuje definice pojmů „návštěvník“, „turista“ a „jednodenní návštěvník“, které jsou dnes běžnou součástí používané terminologie. V roce 1978 pak následně schválila Statistická komise OSN prozatímní směrnice pro statistiku cestovního ruchu.

V 80. letech dochází k obecnému uznání významu cestovního ruchu. Jeho provázanost s ostatními hospodářskými a společenskými činnostmi, stejně jako nutnost tuto interakci statisticky zachytit je zřejmá. WTO v úzké spolupráci se statistickou divizí OSN iniciovala výzkum ve dvou směrech. Jednak šlo o snahu navrhnout srovnatelný systém definic s ostatními národními a mezinárodními statistickými systémy. Druhým cílem bylo pak začlenění cestovního ruchu do analytické struktury národních účtů. Budoucím vodítkem se stal dokument OSN a WTO „Doporučení ke statistice cestovního ruchu“.

Také výbor pro cestovní ruch při OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) pracoval na dalším uznání rozsahu, povahy a úlohy, kterou sehraává cestovní ruch v národních hospodářstvích členských zemí, a ukázal na potřebu takových informací při tvorbě politiky. Výsledkem pracovní skupiny pod vedením OECD bylo první zavádění tzv. ekonomických účtů cestovního ruchu (tourism economic account – TEA).

V dalších obdobích bylo úsilí těchto institucí ve spolupráci s WTTC (World Travel & Tourism Council) rozvinuto do soustavy tzv. satelitního účtu cestovního ruchu (tourism satellite account). Smyslem bylo zavedení jednotného a kompatibilního systému statistických informací o CR jednotlivými státy v jejich statistických systémech.

Významným mezníkem ve vývoji a přípravě této implementace se následně stala mezinárodní konference o cestovním ruchu konaná v Ottawě v červnu 1991. Byla zde přijata rezoluce, která definovala potřebu jednotné statistiky cestovního ruchu a WTO za tím účelem vytvořila Řídící výbor, který dopracoval programy přijaté rezoluce k zlepšení statistiky cestovního ruchu a koordinoval spolupráci s dalšími mezinárodními i národními institucemi. Po konferenci v Ottawě se nejen začalo realizovat mnoho předložených iniciativ, nýbrž stoupl i počet zemí vytvářejících satelitní účet pro cestovní ruch. Vedle vládních institucí přišel s vlastními iniciativami i soukromý sektor.

Na podkladě zprávy WTO o přijatých programech uspořádala v roce 1993 Statistická komise OSN (UNSC) své 27. zasedání, na kterém bylo oficiálně přijato „Doporučení ke statistice cestovního ruchu“ (Recommendations on Tourism Statistics) a „Standardní mezinárodní klasifikace činností cestovního ruchu“ známá pod zkratkou SICTA (Standard International Classification of Tourism Activities). V přijatých dokumentech byly také formulovány cíle a postupy, na kterých se podílely i další organizace, zejména OECD a WTTC. Stejně tak EUROSTAT (Statistický úřad Evropských společenství) vytvořil řadu programů a vypracoval studie o statistice cestovního ruchu v Evropské Unii. Výsledkem spolupráce těchto organizací bylo další rozpracování metodiky satelitních účtů cestovního ruchu.

V čele zemí, které v tomto období zavedly satelitní účty pro cestovní ruch, stojí Kanada. Již červnu 1994 zveřejnil Statistický úřad Kanady první výsledky TSA. O rok později předložila WTO svůj

vlastní návrh metodiky TSA, který do značné míry čerpal právě z práce kanadských expertů a dále z ekonomických účtů cestovního ruchu používaných organizací OECD.

Další etapa a posun v pojetí TSA nastává v roce 1999, kdy byla po Světové konferenci (Enzo Paci) o měření ekonomického dopadu cestovního ruchu vytvořena pracovní skupina WTO-OECD-EUROSTAT. Jejím úkolem bylo zavedení společné koncepce pro rozvoj metodiky TSA v souladu se závěry Světové konference v Nice. Práce těchto tří institucí byla předložena k projednání Komisi pro statistiku OSN, která ji dne 1. března 2000 na jednání v New Yorku schválila. Dokument byl přijat delegáty zhruba ze 100 zemí a cestovní ruch se tak stal prvním odvětvím, které mělo mezinárodní standardy pro měření jeho ekonomického přínosu schválené OSN. Výsledkem spolupráce WTO, OECD, EUROSTATu, WTTC i řady dalších mezinárodních organizací, např. Mezinárodní organizace práce (ILO), Mezinárodní asociace hotelů a restaurací (IH&RA) a dalších, bylo vytvoření mezinárodních standardů pro měření ekonomických přínosů cestovního ruchu, které schválila Statistická komise OSN.

V současné době se pro tvorbu TSA a harmonizaci jeho metodiky používají níže uvedené základní manuály. Je však zřejmé, že je vzhledem k neustálému vývoji v odvětví cestovního ruchu a probíhajícím socio-ekonomickým změnám nutné nadále mezinárodní metodiku TSA přizpůsobovat novým podmínkám. V tomto směru je nepostradatelná možnost vzájemných konzultací a výměny názorů na mezinárodních fórech formou setkání pracovních skupin, konferencí a workshopů. Jen tak je možné vývoj mezinárodní metodiky posouvat dál.

2.2 Základní dokumenty k TSA

2.2.1 Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework

Manuál byl vytvořen světovými i evropskými organizacemi (EUROSTAT, WTO, OECD, OSN) za účelem sjednocení metodiky při tvorbě TSA a pro snadnější mezinárodní srovnávání vlivu cestovního ruchu v jednotlivých státech. Obsahuje základní postupy a doporučení, ale i podrobné rozdělení produktů podle klasifikace CPC (klasifikace OSN obdobná české SKP), a to na charakteristické, související a nespécifické produkty. Dokument byl schválen v březnu 2000 statistickou komisí OSN, je k dispozici i v českém překladu.

2.2.2 European Implementation Manual on Tourism Satellite Account

Tato publikace byla vypracována Eurostatem jako rozšíření předchozí, z níž metodologicky vychází. Zaměřuje se spíše na techniku zpracování satelitního účtu cestovního ruchu. Poskytuje návody a podněty k správné implementaci datových zdrojů a jejich následnému zpracování do výstupních tabulek, je technickým vodítkem pro tvůrce TSA. K dispozici pouze v anglickém originálu.

Jelikož metodika TSA vychází z národního účetnictví, mezinárodní metodiku upravují také normy vztahené k této oblasti jako např.:

2.2.3 Evropský systém účtů ESA 1995

Tento obsáhlý materiál vypracovaný Eurostatem obsahuje metodiku tvorby systému národních účtů. Je v něm velké množství definic mnoha ekonomických pojmů. Satelitní účet cestovního ruchu ze systému národních účtů vychází, a proto lze tento materiál využít i pro sestavování TSA. K dispozici v českém překladu, v současnosti se připravuje jeho novelizace.

2.3 Mezinárodní instituce v tvorbě TSA

2.3.1 WTO (World Tourism Organization)

Světová organizace pro cestovní ruch jako zvláštní orgán Organizace spojených národů (OSN) je zřejmě nejvýznamnější institucí na poli cestovního ruchu. V současné době sdružuje 146 členských zemí, 7 přidružených členů a 2 pozorovatele. Součástí je rovněž více než 300 reprezentantů soukromého sektoru, vzdělávacích institucí, asociací a místních představitelů cestovního ruchu. Česká republika je právoplatným členem od roku 1976, gestorem ve vztahu k WTO je Ministerstvo pro místní rozvoj.

V minulosti byla WTO nejen iniciátorem mnoha definic a názvosloví vztahujících se ke statistice cestovnímu ruchu, ale zároveň hledala cesty pro měření hospodářského významu tohoto odvětví. Podpora zavádění satelitních účtů cestovního ruchu do praxe patří k nejdůležitějším úkolům, které se jí ve spolupráci s dalšími organizacemi daří plnit. Rozvíjení TSA chápe dokonce jako jeden ze svých strategických projektů. Z popudu této organizace rovněž vznikl zmiňovaný rámcový metodologický manuál (Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework), který tvoří stálou oporu tvorby satelitních účtů cestovního ruchu. Kromě toho je WTO autorem řady dalších materiálů vysvětlujících obsah a důležitost TSA, stejně jako organizátorem mezinárodních konferencí a seminářů věnujících se této problematice.

2.3.2 OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development)

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj je další důležitá nadnárodní instituce, která sehrává v metodice TSA významnou roli. Sdružuje 30 členských států, Česká republika je členem od roku 1995. Sestavování a analýza ekonomických účtů v cestovním ruchu (TEA) byla v rámci OECD zahájena v roce 1992 a od té doby se z TEA stal užitečný nástroj politické orientace. Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj neustále radí svým členským zemím, jak vytvářet srovnatelné mezinárodní účty při použití zásad národního účetnictví a integrovaného přístupu, který zdůrazňuje spojení cestovního ruchu s ostatními důležitými aspekty, zejména zaměstnaností. V roce 1997 navrhl Výbor pro cestovní ruch OECD poprvé „satelitní účet pro cestovní ruch pro země OECD“.

2.3.3 WTTC (World Travel & Tourism Council)

Světová rada pro cestovní ruch byla založena v roce 1990, vyniká v soukromém sektoru svým přístupem ke kvantifikaci hospodářského dopadu cestovního ruchu. Sdružuje zhruba 100 významných subjektů (firem, profesních sdružení, organizací) působících v oblasti cestovního ruchu. Její metodologie se zaměřuje na dopad spotřeby návštěvníků (odvětví cestovního ruchu), stejně jako na celkovou poptávku (ekonomiku cestovního ruchu) pomocí simulačního modelu. Bere v úvahu přímý a nepřímý dopad spojený s kapitálovými investicemi, výdaji vládních institucí a zahraničním obchodem včetně zvýšené poptávky po výrobcích a službách vytvářené pohybem lidí na celém světě (světový cestovní ruch). WTTC upřednostňuje přístup vycházející ze strany poptávky s ucelenou definicí jejího rozsahu, která je propojena na pojetí strany nabídky. Výzkum přitom spočívá zejména v metodách vytváření ekonomických modelů. Pravidelně vydávanou publikací (v roce 2005 páté vydání) je soubor statistik cestovního ruchu (Tourism Satellite Accounting), který pro WTTC sestavuje Oxford Economic Forecasting (OEF).

2.3.4 EUROSTAT (Statistical Office of the European Communities)

EUROSTAT je statistickým úřadem Evropského společenství, který se nemalou měrou podílí na vytváření systému statistiky cestovního ruchu. Provádí pravidelný sběr informací (měsíčních,

čtvrtletních, ročních) a šíření základních statistik především v ukazatelích ubytovacích kapacit, pohybu hostů a turistické poptávky. Pro oblast TSA vytváří řadu programů s finanční podporou, které mají za úkol zlepšit implementaci toho nástroje. Nejdůležitějším počinem v tvorbě metodiky zůstává implementační manuál (European Implementation Manual on Tourism Satellite Accounts) s propracovaným popisem sestavování jednotlivých částí satelitního účtu cestovního ruchu.

2.4 Základní pojmy a definice v tvorbě TSA

Pro mezinárodní srovnání související nejen s tvorbou TSA, ale se statistikou cestovního ruchu obecně, je nutná jednotná metodická základna. Níže uvedené definice jsou mezinárodně uznávané, případně s národními specifiky, která jsou v rámci mezinárodních doporučení povolena. ČSÚ se těmito definicemi při sestavování TSA řídil.

2.4.1 Obecná metodika CR

Cestovní ruch je mezinárodně definován jako činnost osob cestujících do míst a pobývajících v místech mimo své obvyklé prostředí po dobu kratší než jeden ucelený rok, za účelem trávení volného času, obchodu a za jinými účely nevztahujícími se k činnosti, za kterou jsou z navštíveného místa odměňováni.

Obvyklé prostředí je poměrně obtížně definovatelné, v jednotlivých zemích bývá chápáno odlišně. Podle mezinárodní definice je za něj považováno bydliště respondenta (trvalé i přechodné), dále přímé okolí tohoto bydliště, pracoviště, škola a jiná často navštěvovaná místa. Pojem obvyklého prostředí má dva rozměry: vzdálenost a periodicitu (frekvenci návštěvy).¹ Součástí obvyklého prostředí se tak stává okolí bydliště respondenta, i když může být navštěvováno jen zřídka a zároveň místa, která jsou navštěvována často (v našem pojetí častěji než jednou týdně) a pravidelně, přestože mohou být značně vzdálena od bydliště. Státní hranice nejsou při definici obvyklého prostředí rozhodující.

Návštěvník je účastník cestovního ruchu. Návštěvníci se dělí na **jednodenní návštěvníky** (někdy nazýváni také exkurzionisté nebo výletníci) a **turisty**.

Jednodenní návštěvník se účastní cestovního ruchu bez přenocování.

Turista je účastník cestovního ruchu, který alespoň jednou přenocuje mimo své obvyklé prostředí.

Tranzitní návštěvník je samostatnou kategorií, neboť může být obecně jednodenní, ale také turista. Jedná se o návštěvníky, kteří se zastaví v dané lokalitě nebo zemi na své cestě do jiného cíle cesty. Z hlediska definice sem spadají rovněž letecké transfery.

Kromě výše zmíněné typologie lze návštěvníky rozlišit na dvě základní kategorie:

Rezident (domácí návštěvník), jehož rezidentská země je stejná jako navštívená země; může to být občan sledované země i cizí státní příslušníci žijící ve sledované zemi.

Nerezident (zahraniční návštěvník), jehož země sídla je jiná, než je navštívená země; za nerezidenta je považován také občan sledované země trvale žijící v cizině.

---

¹ Některé státy definují obvyklé prostředí rovněž odkazem na formální hranice lokalit nebo jiných správních jednotek.

Druhý domov je rekreační zařízení (chata, chalupa), které není trvalým bydlištěm. Některá rekreační zařízení spadají do obvyklého prostředí a tudíž se návštěvy takovýchto druhých domovů vylučují z cestovního ruchu.

2.4.2 Vymezení jednotlivých druhů CR

Příjezdový cestovní ruch (také aktivní) zahrnuje návštěvu a pobyt nerezidentů na ekonomickém území sledované země. Spotřeba příjezdového cestovního ruchu je chápána jako celkový objem prostředků vydaných na cestovní ruch nerezidenty a plynoucích do navštívené země. To znamená, že započítávána je i ta část výdajů, které jsou zaplacené mimo ekonomické území (ve vlastní zemi nerezidenta), ale směřující formou různých plateb do sledované země (např. část výdajů za zájezd).

Domácí cestovní ruch² je CR domácích návštěvníků na ekonomickém území sledované země. Pro potřeby TSA je však nutné chápat domácí cestovní ruch, resp. jeho spotřebu širěji. Spotřeba domácího cestovního ruchu je spotřeba rezidentských návštěvníků ve sledované zemi, a to i ta část spotřeby spojené s návštěvou (konečným cílem cesty) jiné země, pokud byla realizována ve sledované zemi (např. marže cestovních kanceláří či agentur zajišťujících zahraniční zájezd).

Výjezdový cestovní ruch² (také pasivní) zahrnuje návštěvu a pobyt rezidentů mimo ekonomické území sledované země. Spotřeba výjezdového cestovního ruchu je chápána jako spotřeba rezidentských návštěvníků mimo ekonomické území vlastní země. Nezahrnuje výrobky zakoupené na cestu nebo po cestě ve vlastní zemi (ty patří do spotřeby domácího cestovního ruchu).

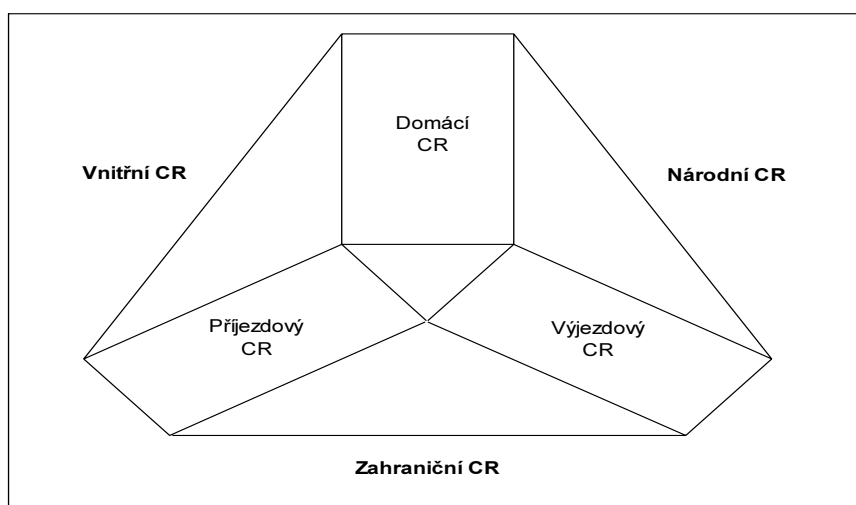
Vnitřní (interní) cestovní ruch (domácí a příjezdový) je CR rezidentů i nerezidentů na ekonomickém území sledované země.

Národní cestovní ruch (domácí a výjezdový) je CR rezidentů na ekonomickém území a mimo ekonomické území sledované země.

Zahraniční cestovní ruch zahrnuje příjezdový a výjezdový CR.

Vzájemné vymezení a vazby jednotlivých druhů CR znázorňuje následující schéma:

Schéma č. 2.1 Druhy cestovního ruchu

Zdroj: ČSÚ dle podkladů WTO

² Pojmy domácí a výjezdový cestovní ruch jsou pro potřeby TSA chápány spíše podle místa realizace výdajů namísto obvyklého chápání podle cíle cesty.

2.4.3 Poptávka CR

Celkové výdaje (domácí i zahraniční) zahrnují výdaje za zájezd, dále ubytování, stravování, dopravu mimo zájezd, nákupy zboží při cestě nebo se k ní přímo vztahující (fotoaparát, opalovací krém apod.) a ostatní výdaje (vstupné, pojištění apod.). Nezahrnují nákupy zboží za účelem jeho dalšího prodeje, kapitálové investice, hotovost předanou příbuzným po dobu cesty, která není platbou za turistické zboží a služby, dary pro instituce apod. Pro potřeby TSA se započítávají i výdaje v případě dovolené na vlastní chatě či chalupě nebo u příbuzných a známých. V případě druhých domovů je dále zahrnováno imputované nájemné.

Časové rozložení výdajů může být různé, a tak se v tvorbě TSA často rozlišují následující hranice návštěvníkovy spotřeby z časového hlediska:

Výdaje během cesty – veškerá spotřeba výrobků nebo služeb realizovaná přímo na cestě; předměty dlouhodobé spotřeby zakoupené během cesty (vyjma nákupu pro komerční účely).

Výdaje před cestou – spotřeba služeb realizovaná před cestou a jasně se k cestě vztahující (např. očkování, cestovní pasy, lékařské prohlídky), dále spotřeba výrobků zakoupených před cestou, které jsou určeny ke spotřebě během cesty nebo jsou vezeny spolu jako dárek a všechny nákupy jednoúčelových předmětů dlouhodobé spotřeby pro cesty.

Výdaje po návratu z cesty – spotřeba výrobků a služeb zakoupených po návratu z cesty a jasně se vztahujících k cestě (např. vyvolání filmů a zhotovení fotografií).

Předměty dlouhodobé spotřeby jsou definovány jako „výrobky, které mohou být používány za účelem spotřeby opakovaně nebo trvale po dobu delší než jeden rok za předpokladu průměrné míry užívání“. Mohou být zakoupeny kdykoliv a mají často několikanásobné použití. Jednoúčelové předměty dlouhodobé spotřeby se kupují skoro výhradně pro cestování, např. kufry, vybavení pro kempování (stany, spací pytle, obytné přívěsy), lyžařská a potápěčská výbava atd. Víceúčelové předměty dlouhodobé spotřeby se oproti tomu používají nejen při cestování, ale částečně i v obvyklém prostředí, např. auta a fotoaparáty.³

Zájezdem se rozumí komplexní produkt nabízený návštěvníkům, který je sestaven z různých základních produktů cestovního ruchu, jako je doprava, ubytování, stravovací služby, průvodce, rekreace atd. Z hlediska české metodiky mluvíme o zájezdu tehdy, pokud návštěvník spotřebuje kombinaci alespoň dvou takových služeb.

2.4.4 Nabídka cestovního ruchu

Charakteristické činnosti cestovního ruchu jsou ty výrobní činnosti, jejichž hlavní produkce je charakteristická pro cestovní ruch a jež by ve většině zemí přestaly při nepřítomnosti návštěvníků existovat ve významném množství nebo by se jejich spotřeba výrazně snížila. Tyto činnosti jsou tedy na cestovním ruchu velmi závislé.

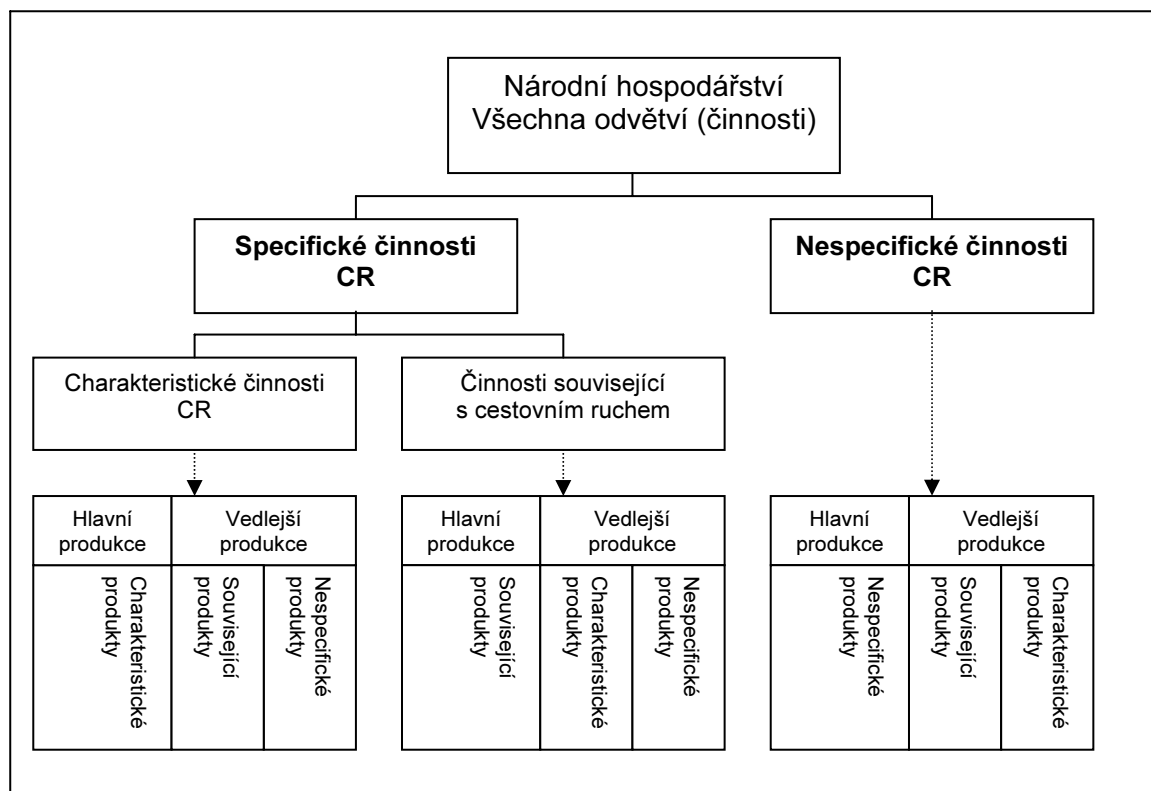
Činnosti související s cestovním ruchem jsou takové, u kterých by při nepřítomnosti návštěvníků (neexistenci cestovního ruchu) byl zaznamenán pokles produkce, přičemž mohou být odlišné pro jednotlivé státy.

Nespecifické činnosti jsou zbytkovou kategorií, kde nehraje z hlediska produkce cestovní ruch větší roli.

---

³ Víceúčelové předměty dlouhodobé spotřeby jsou do TSA zahrnuty pouze tehdy, jsou-li zakoupeny během cesty

Schéma č. 2.2 Rozdělení činností (odvětví) a produktů ve vztahu k CR

Zdroj: ČSÚ

3 STRUKTURA A KONCEPT TSA

3.1 Problematika a hlavní cíle TSA

V minulosti se popis cestovního ruchu soustředil a omezoval především na zjišťování nefinančních ukazatelů souvisejících s cestováním, především na statistiky o počtu příjezdů a přenocování návštěvníků. Problematika a sestavování TSA je ve srovnání s tímto přístupem mnohem širší a vyžaduje kvalitativně jiný typ údajů, než ty, které běžná statistika cestovního ruchu dosud produkovala. Vedle dat o návštěvnících a turistech je potřeba mít širší informace a ukazatele, které by mohly zvýšit důvěryhodnost měření významu cestovního ruchu. Tyto ukazatele by měly splňovat následující charakteristiku:

- ve své povaze by měly být statistické a měly by být sbírány pravidelně
- odhady musí být založeny na spolehlivých statistických údajích, které sledují návštěvníky i poskytovatele služeb, přičemž používané postupy by měly být pokud možno nezávislé
- údaje by měly být srovnatelné v určitém časovém období v rámci jedné země, srovnatelné mezi jednotlivými zeměmi a srovnatelné s ostatními ekonomickými činnostmi.

Požadované údaje přitom pokrývají následující hlavní oblasti:

- analýzu poptávky vytvářené různými formami cestovního ruchu a klasifikované podle typů návštěvníků samotných a jejich cest a podle požadovaného zboží a služeb
- dopad cestovního ruchu na základní makroekonomické proměnné
- popis povahy zaměstnanosti v souvislosti s cestovním ruchem, spotřeby kapitálu a nepeňěžních investic
- dovozy a vývozy a dopady na platební bilanci
- vliv na vládní příjmy, vytváření příjmů jednotlivců a podniků.

Je zřejmé, že TSA je zcela novým metodickým nástrojem výzkumu a chápání cestovního ruchu. Základním stavebním kamenem tohoto nástroje je komplexní přístup k chápání souvislostí a vazeb jednotlivých ukazatelů popisujících poptávku a nabídku CR.

Úplný (tzv. plnohodnotný) TSA má poskytovat:

- makroekonomické agregáty, pomocí kterých bude možné popsat rozsah a ekonomický význam cestovního ruchu, např. přidanou hodnotu v cestovním ruchu a hrubý národní produkt cestovního ruchu, a které budou odpovídat podobným agregátům v ekonomice jako celku
- podrobné údaje o spotřebě návštěvníků a o tom, jak této spotřebě odpovídá domácí nabídka a dovoz (tyto údaje jsou integrovány do tabulek a grafů odvozených od obecných tabulek nabídky a užití používaných v národních účtech)
- podrobné výrobní účty jednotlivých odvětví cestovního ruchu včetně údajů o zaměstnanosti a jejich propojení s dalšími výrobními ekonomickými aktivitami a tvorbou kapitálu
- základní informace požadované pro rozvoj modelů ekonomického dopadu cestovního ruchu
- vztah mezi ekonomickými údaji a dalšími nepeňěžními informacemi o cestovním ruchu, jako např. o počtu výletů, délce pobytu, účelu cesty, dopravních prostředcích, atd.

TSA má dvě úrovně pohledu, dvě možná použití:

- jednak je novým statistickým nástrojem, který shrnuje pojmy, definice, klasifikace a tabulky odpovídající mezinárodním směrnici pro národní účty, a který umožňuje přesvědčivé srovnání mezi regiony i zeměmi
- jednak je vodítkem pro vytvoření takového systému statistik (šetření) cestovního ruchu v jednotlivých zemích, který by vytváření TSA umožňoval.

3.2 Charakter (systém) TSA

Základní struktura TSA je založena na obecné rovnováze existující v národním hospodářství, tedy rovnováze mezi poptávkou a nabídkou produktu vytvářeného odvětvím cestovního ruchu. V kontextu makroekonomické analýzy lze nejlépe zkoumat vztah mezi nabídkou a poptávkou podle obecného rámce národních účtů a konkrétněji podle tabulek dodávek a užití. Jak již bylo naznačeno výše, TSA má se systémem národních účtů stejné základní pojmy, definice, třídění a principy tvorby.

3.2.1 Hledisko poptávky

Základní součástí analýzy poptávky cestovního ruchu je vymezení důležitých pojmů a definic, např. návštěvník, obvyklé prostředí, délka pobytu, účel návštěvy apod. (viz. kapitola 2.4). Situaci v některých případech ztěžuje fakt, že definice nejsou pevně určené a jednotlivým zemím je umožněno stanovení vlastních kritérií v závislosti na konkrétních podmínkách. Diskuse se tradičně vedou zejména o pojmu obvyklé prostředí a s tím související definici druhých domovů.

Nejvýznamnější úlohu na poptávkové straně TSA nicméně hraje spotřeba účastníka cestovního ruchu. V koncepci odpovídají návštěvníkovy výdaje na konečnou spotřebu ve finančním vyjádření (její hlavní složka) pojmu „výdaje návštěvníků“, jak je tradičně užíván v analýzách cestovního ruchu. Podle typu a kategorie cestovního ruchu se odvozují i různé agregáty návštěvníkovy spotřeby:

- spotřeba domácího cestovního ruchu
- spotřeba příjezdového cestovního ruchu
- spotřeba výjezdového cestovního ruchu
- spotřeba vnitřního cestovního ruchu
- spotřeba národního cestovního ruchu.

Součástí analýzy poptávky cestovního ruchu je i problematika kolektivní spotřeby a tvorba hrubého fixního kapitálu v cestovním ruchu. Tím se vytváří rozšířené chápání poptávkové strany systému charakterizované někdy souhrnným ukazatelem, označovaným jako „celková poptávka v cestovním ruchu“.

3.2.2 Hledisko nabídky

Při analýze nabídky vystupuje do popředí problematika klasifikací produktů a činností, neboť cestovní ruch má určitá specifika, která nejsou v mezinárodních klasifikacích užívaných národními účty zohledněna. Cestovní ruch jako takový je sice považován za ekonomické odvětví, ale v odvětvové klasifikaci NACE Rev.1.1, ze které národní účty vycházejí, definován není. Zahrnuje vlastně řadu tříd „odvětví“ v tradičním slova smyslu. Podobně problematické je pojetí produktu „zájezd“, který je nutno chápat jako souhrn služeb, z nichž každá může být (a ve svém důsledku je) produkována jiným odvětvím.

Metodický materiál k TSA doporučuje členit produkty i odvětví do tří skupin:

- charakteristické pro cestovní ruch
- související s cestovním ruchem
- nespécifické (ostatní)

Zařazení do těchto skupin může být v různých zemích u jednotlivých produktů různé, i když pro mezinárodní srovnání je důležité, aby charakteristické produkty a odvětví byly jednotné, dané pevným seznamem. Pouze příslušnost do souvisejících či nespécifických produktů a odvětví může být stanovena v každé zemi individuálně.

S nabídkovou stranou TSA úzce souvisí i vyčíslení odpovídajících ekonomických proměnných (hrubé přidané hodnoty, domácího produktu, zaměstnanosti a tvorby kapitálu) v cestovním ruchu.

3.3 Forma TSA

Tab. č. 3.1 Přehled základního systému TSA

	Český název tabulky	Upřesnění charakteru tabulky
T1	Spotřeba příjezdového CR	Výdaje nerezidentů vynaložené na cestě přímo v ČR a část výdajů zaplacených předem v zemi původu a směřujících formou plateb za ubytování, stravování, dopravu apod. do ČR.
T2	Spotřeba domácího CR	Výdaje rezidentů na CR obsahující nejen výdaje při domácích cestách, ale i domácí výdaje (část, jež zůstává v ČR) na zahraniční cesty.
T3	Spotřeba výjezdového CR	Výdaje rezidentů na cestovní ruch v zahraničí. Nezahrnuje výdaje na cestu nebo po cestě realizované v ČR.
T4	Spotřeba vnitřního CR	Objem financí utracených za cestovní ruch v národním hospodářství. Je syntézou tabulek T1 a T2.
T5	Výrobní účty odvětví CR a ostatních odvětví	Vychází z tabulek dodávek a užití. Produkce oceněná v základních cenách je členěna podle odvětví (OKEČ ⁴ - sloupce) a produktů (SKP ⁵ - řádky).
T6	Domácí nabídka a spotřeba vnitřního CR	Rozšiřuje tabulku T5 o daně, dotace a dovoz, umožňuje porovnání nabídky a spotřeby vnitřního CR a výpočet HDP CR.
T7	Zaměstnanost v odvětvích CR	Statistika pracovních sil v jednotlivých odvětvích CR.
T8	Tvorba hrubého fixního kapitálu CR a ostatních odvětví	Stanovení tvorby hrubého fixního kapitálu (u rezidentských výrobců) z NÚ, členěno podle klasifikace aktiv (hmotná a nehmotná) a odvětví CR.
T9	Kolektivní spotřeba CR	Měření kolektivních netržních služeb CR podle typů služby a úrovní vládních institucí. Doporučuje se využití dat výrobních nákladů vč. spotřeby fixního kapitálu.
T10	Nepeněžní ukazatele CR	Naturální ukazatele z různých statistických šetření - šetření v domácnostech, v ubytovacích zařízeních, hraniční statistika apod.

Pozn. Doporučené zásady oceňování jsou stejné jako v ESA 95. Výroba by měla být oceňována v základních cenách, spotřeba a užití v kupních cenách.

Zdroj: ČSÚ

⁴ OKEČ - odvětvová klasifikace ekonomických činností

⁵ SKP - standardní klasifikace produktů

Sestavit TSA znamená naplnit deset tabulek, na kterých se tvůrci metodického návodu dohodli. Těchto deset tabulek je odvozeno od tabulek ESA 95 týkajících se dodávek a užití výrobků a služeb. Ne všechny jsou snadno sestavitelné, je proto doporučeno přistupovat k jejich naplňování postupně. V první fázi je nutné sestavit údaje prvních šesti tabulek, aby se vůbec dalo hovořit o systému satelitních účtů. Materiál doporučuje zabývat se až v druhé fázi tvorby TSA tabulkami zaměstnanosti, tvorby hrubého fixního kapitálu a kolektivní spotřeby v cestovním ruchu.

3.4 Struktura TSA – základní tabulky

Tabulky TSA umožňují především vyčíslení a porovnání nabídky a poptávky odvětví cestovního ruchu, vypočtení hrubé přidané hodnoty cestovního ruchu a hrubého domácího produktu cestovního ruchu. Lze také posoudit význam cestovního ruchu pro celkovou zaměstnanost a tvorbu hrubého fixního kapitálu (THFK) či kolektivní spotřebu. Předkládání výsledků by přitom mělo být vždy doprovázeno jasným odkazem na přesné pokrytí proměnných a na metodologii používanou při jejich odhadování. Podrobný popis jednotlivých částí systému TSA je uveden níže.

3.4.1 Poptávka cestovního ruchu

Poptávkou cestovního ruchu se zabývají tabulky T1 - T4, které obsahují výdaje na návštěvníkovou konečnou spotřebu podle produktů a typů cestovního ruchu. Zahrnuta je také spotřeba na služební cesty, které podle mezinárodní metodiky patří rovněž do cestovního ruchu, i když se v tomto případě nejedná o konečnou spotřebu, nýbrž o mezispotřebu podniků. Tento fakt se musí brát v úvahu při porovnávání zdrojů a užití.

Poptávku cestovního ruchu v TSA lze zjistit dvěma následujícími přístupy, z nichž každý má své výhody i nedostatky:

1. zjišťování poptávky z datových podkladů národních účtů, konkrétněji podle tabulek dodávek a užití
2. zkoumání poptávky ze statistických šetření CR – šetření na hranicích (příjezdový popř. výjezdový CR), výběrová šetření v domácnostech (domácí a výjezdový CR), příp. jejich kombinace.

ad 1)

Využití tabulek dodávek a užití má výhodu lepší porovnatelnosti nabídky a poptávky, protože konstrukce obou stran je založena na podobném principu zjišťování podílu CR v jednotlivých odvětvích a produktech. Tento přístup však zároveň klade velký důraz na kvalitu dat z NÚ, respektive na jejich podrobnost. Při této metodě zjišťování poptávky CR je nutné podrobné dělení produktů ve zdrojových datech. V České republice ale takto podrobná data k dispozici nejsou.

ad 2)

Výhodou druhého přístupu je, že zdrojem dat jsou šetření již přímo zaměřená na návštěvníka a jeho spotřebu. Využívá se zkušeností se statistikou CR a při jejich přípravě jsou zohledněny konkrétní požadavky TSA. Nevýhodou je finanční náročnost takovýchto šetření, a proto probíhají pouze v některých zemích. Také při použití některých údajů v podrobnějším členění se musí vzít v úvahu nižší statistická spolehlivost s ohledem na rozsah výběrového souboru šetření. Přestože jsou šetření přímo zaměřena na CR, nedá se ani zde vyhnout některým odhadům a zjednodušením (konkrétní případy jsou popsány níže). Tento přístup konstrukce poptávkové strany TSA byl zvolen v ČR.

Příjezdový cestovní ruch

Příjezdový cestovní ruch popisuje TSA tabulka T1 vyjadřující výdaje nerezidentů na konečnou spotřebu ve sledované zemi podle typů návštěvníků. Nejvhodnějším zdrojem dat pro vyplnění této tabulky je šetření nerezidentů na hranicích, které poskytuje kromě jiných informací dvě základní skupiny údajů v následující struktuře:

- 1) Počty zahraničních návštěvníků
  - Celkový počet nebo podklady pro zjištění tohoto počtu dle jednotlivých typů návštěvníků (turisté, jednodenní návštěvníci, tranzitující)
- 2) Výdaje zahraničních návštěvníků ve sledované zemi
  - Výše a struktura výdajů opět dle jednotlivých typů návštěvníků (turisté, jednodenní návštěvníci, tranzitující)

Domácí a výjezdový cestovní ruch

TSA tabulky T2 a T3 obsahují informace o výdajích na domácí a výjezdový cestovní ruch. Hlavním kritériem pro zařazení výdajů do jednoho z uvedených druhů cestovního ruchu je místo alokace finančních prostředků. Domácí cestovní ruch (tabulka T2) obsahuje i tu část výdajů vztahujících se k výjezdovému cestovnímu ruchu, jež zůstává ve sledované zemi. Naopak výjezdový cestovní ruch (tabulka T3) zahrnuje výdaje spojené s cestou do zahraničí, ale realizované pouze mimo ekonomické území sledované země (jak již bylo zmíněno, např. marže cestovní kanceláře organizující zahraniční zájezd se započítává do spotřeby domácího cestovního ruchu). TSA tabulka T4 má kompilační charakter a znázorňuje spotřebu vnitřního cestovního ruchu, tzn. všechny finanční prostředky alokované na ekonomickém území sledovaného státu, které plynou z cestovního ruchu. Spojuje tak vlastně údaje z tabulek o příjezdovém (T1) a domácím cestovním ruchu (T2). Souhrnný ukazatel „spotřeba vnitřního CR“ je pro výpočet hospodářského dopadu cestovního ruchu ve sledované zemi následně porovnáván s domácí nabídkou.

3.4.2 Nabídka cestovního ruchu

Nabídku cestovního ruchu zachycují TSA tabulky T5 a T6, pro něž je základním zdrojem dat statistika národního účetnictví.

Produkce, mezispotřeba a hrubá přidaná hodnota cestovního ruchu

TSA tabulka T5 vychází z tabulek dodávek a užití a sestává ze dvou hlavních částí. V horní části je produkce oceněná v základních cenách dělená podle odvětví (OKEČ - sloupce) a produktů (SKP - řádky). V dolní části je uvedena mezispotřeba oceněná v kupních cenách, členěná stejně jako produkce. Rozdílem produkce a mezispotřeby je hrubá přidaná hodnota, počítaná v základních cenách. Pro vyplnění tabulky je nutné vymezit charakteristická, související a nespécifická odvětví stejně jako produkty, jak to již bylo naznačeno v předchozích kapitolách.

V manuálu Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework (TSA-RMF) jsou navržena jednotlivá odvětví a produkty, jež by měly být zařazeny do daných skupin. Seznam vybraných charakteristických odvětví a produktů a k tomu vybraných položek dle systému klasifikací použitých v ČR (viz. Tab. č. 3.1).

Tab. č. 3.2 Seznam charakteristických odvětví a produktů CR

Seznam charakteristických odvětví CR (sloupce)	OKEČ ¹⁾	Seznam charakteristických produktů CR (řádky)	SKP ¹⁾
1 - Hotely a podobná ubytovací zařízení	551, 552	1 - Ubytovací služby	
2 - Druhé domovy	i. n.	1.1. Hotely a ostatní ubytovací služby	551, 552
3 – Restaurace a podobná zařízení	553, 554,	1.2. Služby druhých domovů	i. n.
4 – Osobní železniční doprava	555	2 - Stravovací služby	553, 554,
5 – Osobní silniční doprava	601	3 - Služby osobní dopravy	555
6 – Osobní lodní doprava	602	3.1. Služby železniční doprava	601
7 – Osobní letecká doprava	611, 612	3.2. Služby silniční dopravy	602
8 – Doplnkové služby osobní dopravy	621, 622	3.3. Služby lodní dopravy	611, 612
9 – Pronájem dopravního zařízení/vybavení	632	3.4. Služby letecké dopravy	621, 622
10 – Cestovní agentury a podobná zařízení	711, 712	3.5. Doplnkové služby osobní dopravy	632
11 – Kulturní služby		3.6. Pronájem dopravního zařízení/ vybavení	711, 712
12 – Sportovní a ostatní rekreační služby cestovního ruchu	633 923, 925 926, 927	3.7. Údržbářské a opravárenské služby	502, 504
		4 – Služby cestovní kanceláře/agentury a průvodce	
		4.1. Služby cestovních agentur	633
		4.2. Služby cestovních kanceláří	633
		4.3. Turistické informace a průvodcovské služby	633
		5 - Kulturní služby	
		5.1. Divadla a koncerty	923
		5.2. Muzea a ostatní kulturní služby	925
		6 - Rekreační a ostatní zábavní služby	
		6.1. Sport a rekreačně sportovní služby	926
		6.2. Ostatní zábavní a rekreační služby	927
		7 - Různé služby cestovního ruchu	
		7.1. Finanční a pojišťovací služby	660
		7.2. Pronájem ostatního zboží	714
		7.3. Ostatní služby cestovního ruchu	.

i. n. – imputované nájemné druhých domovů

1) odvětví a činnosti vyčleněné v TSA ČR

V tabulkách T5 a T6 jsou vždy samostatně vymezena jednotlivá charakteristická odvětví a produkty cestovního ruchu. Účty, které se vztahují k odvětvím souvisejícím s cestovním ruchem a nspecifickým odvětvím jsou znázorněny ve dvou sloupcích, které zahrnují odpovídající celkové výsledky každého souboru odvětví. Tabulky tak přehledně znázorňují výrobní účty a domácí nabídku cestovního ruchu v kontextu celého národního hospodářství.

Hrubý domácí produkt cestovního ruchu

TSA tabulka T6 tvoří jádro celého systému TSA. Umožňuje celkové porovnání spotřeby vnitřního cestovního ruchu s nabídkou, která je vyjádřena celkovými domácími dodávkami. Toto porovnání umožňuje následný výpočet hrubé přidané hodnoty a hrubého domácího produktu cestovního ruchu. Vychází se z odvětvové (výrobní) metody výpočtu HDP, tzn. že HDP se rovná součtu hrubé přidané hodnoty a čistých daní. V T6 jsou využity údaje z tabulky T5, k nimž jsou přidány daně, dotace a dovoz z tabulky finálního užití, členěné pouze podle SKP za všechna odvětví dohromady. Součtem hrubé přidané hodnoty cestovního ruchu (rozdílu produkce a mezispotřeby) a čistých daní, tzn. daní z cestovního ruchu snížených o dotace do cestovního ruchu, se zjistí hrubý domácí produkt cestovního ruchu.

Tab. č. 3.3 Shrnutí nabídky cestovního ruchu v tabulkách T5 a T6

Ukazatel konstruovaný v tabulkách T5 a T6	Způsob vyjádření	Způsob ocenění
Celková produkce cestovního ruchu	různý	základní ceny
Celková mezispotřeba cestovního ruchu	různý	kupní ceny
Celková domácí nabídka cestovního ruchu	produkce CR + dovoz CR + daně z CR - dotace do CR	základní ceny
Hrubá přidaná hodnota cestovního ruchu	produkce CR - mezispotřeba CR	základní ceny
Hrubý domácí produkt	produkce CR - mezispotřeba CR + daně z CR - dotace do CR	základní ceny

Zdroj: ČSÚ

V podstatě lze rozlišit dva základní způsoby vyčíslení produkce cestovního ruchu jako celku. Prvním je stanovení podílů cestovního ruchu, tzv. tourism ratio (TR) na produkci jednotlivých produktů v jednotlivých vybraných odvětvích. V tabulkách T5 a T6 jsou pak již vyjádřeny konečné hodnoty výrobních účtů odvětví cestovního ruchu. Samotné podíly jsou přitom předem expertně odhadnuty na základě detailní znalosti specifik národní ekonomiky, spotřeby vnitřního cestovního ruchu a dalších zdrojů informací⁶.

Druhý způsob vyjadřuje výrobní účty jednotlivých produktů a odvětví za celou ekonomiku, tzn. nevyjadřuje předem nabídku pouze cestovního ruchu. Podíl spotřeby vnitřního CR (TSA tabulka T4) na nabídce jednotlivých produktů je následně vypočítán v TSA tabulce T6 a zpětně aplikován pro vyjádření hrubé přidané hodnoty v odvětvích odpovídajícím těmto produktům (blíže ke způsobu výpočtu v kap. 4.3.2).

3.4.3 Zaměstnanost v cestovním ruchu

Při zkoumání zaměstnanosti jsou brána v úvahu specifika cestovního ruchu, kdy návštěvnost není rovnoměrně rozložena do celého roku, naopak se vyznačuje významnou sezónností. Z těchto důvodů jsou pro popis zaměstnanosti v cestovním ruchu využívány ukazatele jako pracovní místa, ekvivalent zaměstnání na plný úvazek, celkový počet odpracovaných hodin apod. TSA obsahuje pouze základní tabulku zaměstnanosti zohledňující počet podniků cestovního ruchu a počet zaměstnaných osob členěných podle statutu zaměstnanosti (zaměstnanci a ostatní) a podle pohlaví. Podrobnější sledování zaměstnanosti cestovního ruchu je obsahem manuálu, který vypracoval Eurostat (The Eurostat manual on employment in tourism, 2002). Jelikož existují pouze omezené zkušenosti přiřazování zaměstnanosti k specifickým částem produkce, nezahrnují doporučení mezinárodních manuálů sestavování žádných souhrnných ukazatelů zaměstnanosti v cestovním ruchu. Doporučuje se popisovat zaměstnanost počtem pracovních míst a počtem zaměstnaných osob pouze v odvětvích charakteristických pro cestovní ruch.

3.4.4 Tvorba hrubého fixního kapitálu cestovního ruchu

Dle metodiky ESA 95 tvoří tvorba hrubého fixního kapitálu (THFK) spolu s tvorbou zásob a čistým pořízením cenností položku nazývanou tvorba hrubého kapitálu. Protože druhé dvě jmenované položky reprezentují pouze velmi malou část tvorby hrubého kapitálu (kolem $\frac{1}{20}$), TSA se zabývá pouze jeho nejdůležitější položkou. Problematika THFK v jednotlivých odvětvích cestovního ruchu je obsahem tabulky T8. Existuje však jistá odlišnost od ostatních tabulek dodávek a užití, protože se nepočítá s maticí dělenou na produkty, ale pouze na jednotlivé oddíly klasifikace aktiv (AN).

⁶ U matice mezispotřeby se při odhadech TR a následné kalkulaci mezispotřeby cestovního ruchu může postupovat buď identickým způsobem jako u produkce nebo při znalosti zvláštností mezispotřeby cestovního ruchu zvolit odlišná TR. Zároveň je nutné stanovit TR také pro daně, dotace a dovoz.

Klasifikace aktiv tvorby hrubého fixního kapitálu v ČR:

AN.1111	Obydlí
AN.1112	Ostatní budovy a stavby
AN.11131	Dopravní prostředky
AN.11132	Ostatní stroje a zařízení
AN.11141	Základní stádo
AN.11142	Trvalé porosty
AN.1121	Geologický průzkum
AN.1122	Počítačové programové vybavení
AN.1123	Původní kulturní a umělecká díla
AN.1129	Ostatní nehmotná fixní aktiva
AN.2	Nevyráběná nefinanční aktiva

Způsob zjišťování tvorby hrubého fixního kapitálu cestovního ruchu může být obdobný jako v případě produkce či mezipotřeby, tzn. že k jednotlivým odvětvím cestovního ruchu jsou přiřazeny TR, kterými je THFK upravena.

3.4.5 Kolektivní spotřeba cestovního ruchu

Kolektivní spotřeba je obsahem tabulky T9 a rozumíme jí netržní služby vážící se k cestovnímu ruchu, např. propagace trhu, plánování, rozvoj cestovního ruchu, kontrola nad službami atd. Tyto funkce mohou být rozvíjeny vládními institucemi na úrovni národní, regionální či dokonce místní. Hodnotu těchto činností můžeme posuzovat podle stejných parametrů jako kteroukoli jinou kolektivní netržní službu, tzn. pomocí jejích výrobních nákladů. Nicméně mezinárodní metodika odhadů kolektivní spotřeby cestovního ruchu není zatím podrobně popsána a je doporučováno zpracovat tabulku T9 až v druhé etapě tvorby TSA, tj. po zvládnutí a konsolidaci základních tabulek TSA.

3.4.6 Nepeněžní ukazatele cestovního ruchu

Tabulky nepeněžních ukazatelů obsahují naturální ukazatele z různých statistických šetření – šetření v domácnostech, v bytovacích zařízeních, hraniční statistika apod. Problematické či nezjišťované údaje jsou většinou odhadovány pomocí zmíněných zdrojů dat.

4 TVORBA TSA V ČR

4.1 Historie satelitního účtu cestovního ruchu v ČR

Úkol vytvářet satelitní účet cestovního ruchu byl statistice cestovního ruchu uložen v roce 1999. Tehdy vláda ČR přijala usnesení k návrhu Koncepce státní politiky cestovního ruchu České republiky předloženého MMR. V bodě 6 tohoto usnesení uložila vláda předsedovi ČSÚ ve spolupráci s ministry pro místní rozvoj, financí a průmyslu a obchodu „zřídit satelitní účet cestovního ruchu ... a případně modifikovat klasifikaci činností pro odvětví cestovního ruchu“.

V prvních letech po uložení vládního úkolu vztahujícího se k TSA nebyly v ČSÚ pro jeho plnění odpovídající podmínky. V letech 2002 až 2004 byla uskutečněna určitá studie proveditelnosti tohoto úkolu v podmínkách ČR. Postupně byly zjištěny a utříděny dostupné statistické informace o cestovním ruchu, posouzena jejich hodnota ve vztahu k TSA, jejich vzájemná srovnatelnost a věrohodnost. Výsledkem této studie bylo rozhodnutí o konkrétních metodických východiscích resp. o způsobu prací na sestavování TSA v ČR. Koncem roku 2004 byla zveřejněna první podoba národní metodiky, avšak při jejím konkrétním naplňování v časové řadě byla zjištěna značná absence věrohodných pokladů a těžko vysvětlitelné meziroční rozdíly v existujících podkladových datech. Tyto problémy se staly příčinou pomalého postupu ke konečné podobě TSA v ČR.

Z hlediska metodického se tvorba TSA v České republice opírá o mezinárodně platné a schválené dokumenty, především manuály Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework a European Implementation Manual on Tourism Satellite Account (blíže viz. kapitola 2.2), čímž je v základních rysech vymezena koncepce a cílová podoba našeho systému. Díky tomu lze zároveň TSA České republiky považovat za srovnatelný v mezinárodním měřítku a tudíž i s účty jiných států. Nicméně na druhou stranu je nutné podotknout, že zmíněné mezinárodně platné manuály stanovují pouze určité principy pro sestavování TSA, v jejichž rámci je možný variabilní postup jednotlivých zemí podle jejich vnitřních podmínek v oblasti statistiky cestovního ruchu. Nejsou tedy přesným návodem, který bylo možné beze zbytku použít.

4.2 Zdroje dat pro tvorbu TSA v ČR

Následující kapitola přináší základní přehled datových zdrojů, které jsou podkladem pro tvorbu TSA v České republice. Při sestavování TSA bylo postupováno s maximální snahou dodržet kontinuální časovou a metodickou srovnatelnost všech používaných podkladů, přesto bylo někdy nutné v letech 2003 a 2004 zvolit z důvodu neexistence všech podkladů informace z aktuálnějších let.

Poptávka cestovního ruchu

Data na poptávkové straně TSA pokrývají především realizovaná šetření cestovního ruchu. Ta samozřejmě neslouží pouze pro potřeby tvorby TSA, ale uspokojují zároveň požadavky tuzemských uživatelů a naplňují legislativu EU v oblasti statistiky cestovního ruchu.

Šetření návštěvnosti v hromadných ubytovacích zařízeních (HUZ)

Toto šetření ČSÚ zjišťuje počty příjezdů a přenocování turistů členěných na rezidenty a nerezidenty (a dále podle země trvalého pobytu) v jednotlivých kategoriích ubytovacích zařízení, šetří průměrný evidenční počet zaměstnanců a využití lůžek a pokojů u hotelů a pensionů. Od roku 2003 jsou do šetření zahrnuta všechna hromadná ubytovací zařízení plošně. Výsledky se publikují ve čtvrtletní periodicitě za celou ČR a za jednotlivé kraje (NUTS 3).

Výběrové šetření cestovního ruchu

Výběrové šetření cestovního ruchu zjišťuje informace o domácím a výjezdovém cestovním ruchu rezidentů ČR. V současné podobě je prováděno od roce 2003 jako samostatné šetření v domácnostech. Osoby starší 15-ti let jsou dotazovány na delší, kratší a služební cesty a jednodenní výlety uskutečněné ve sledovaném měsíci mimo své obvyklé prostředí. Zjišťovány jsou zároveň výdaje na těchto cestách a výletech. Údaje zjištěné ve výběrovém šetření jsou následně pomocí koeficientů přepočteny na celou populaci starší 15-ti let.

Příjezdový cestovní ruch

Šetření příjezdového cestovního ruchu probíhá od dubna 2005 kontinuálně na 18 silničních hraničních přechodech, 2 železničních stanicích a letišti Praha - Ruzyně. Zjišťuje podklady pro odhad počtu zahraničních návštěvníků v ČR (v členění turisté, jednodenní návštěvníci a tranzitující), strukturu a výši jejich výdajů a další související charakteristiky. Průzkum probíhá face-to-face metodou při odjezdu z ČR, minimální velikost získaného vzorku je 25 tis. osob ročně. Výsledky se zveřejňují čtvrtletně a celé šetření probíhá ve spolupráci s Ministerstvem pro místní rozvoj (samotný výzkum organizuje společnost STEM/MARK).⁷

Platební bilance ČNB

Data z příjmové části platební bilance ČNB slouží jako podklad statistiky národních účtů, konkrétně údajů o vývozu služeb. Ten je klasifikován do tří kategorií, přičemž každá z nich je dále členěna podrobněji podle klasifikace SKP:

- 1) vývoz dopravy
- 2) mezinárodní pohyb osob (cestovní ruch)
- 3) ostatní vývoz služeb.

Tato data jsou využívána jednak pro porovnání celkové spotřeby příjezdového CR ze šetření, jednak jsou po úpravách odborem národních účtů podkladem pro zjištění detailnější struktury spotřeby vnitřního CR.

Nabídka cestovního ruchu

Jako hlavní zdroj dat v nabídkové části TSA je využívána statistika národních účtů, a to údaje o produkci (matice P.1), mezispotřebě (P.2), dovozu (P.6), daních (D.2), dotacích (D.3) a tvorbě hrubého fixního kapitálu (P.5). Určitým problémem je časové zpoždění (zhruba 6-10 měsíců) a pro potřeby cestovního ruchu málo podrobné členění těchto ukazatelů. Z těchto důvodů je v řadě případů nutné využívat odhady, což sebou nese riziko nepřesností, které je tím větší, čím hrubší členění ukazatelů poskytují používané zdroje.

Další zdroje informací

Pro doplňování, zpřesňování či ověřování informací získávaných ze šetření a z národního účetnictví slouží celá řada zdrojů. Patří k nim především ubytovací a podniková statistika, resortní šetření, informace poskytované profesními sdruženími a odbornými institucemi, různé mezinárodní studie, využívána mohou být také jednorázová či další pravidelná šetření zahraničních návštěvníků (realizovaná např. agenturou Czech Tourism).

---

⁷ Donedávna pro TSA sloužily pouze informace z Policie České republiky - Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie, kdy počet osob, které překročily státní hranice, byl zjišťován jen kvalifikovaným odhadem. Navíc do počtu příjezdů nerezidentů byly zahrnovány všechny osoby, které překročily státní hranici do ČR bez ohledu na účel návštěvy (nejednalo se tedy pouze o cestovní ruch).

4.3 Postup prací v ČSÚ na sestavování TSA

Jedním ze základních rysů a cílů tvorby TSA je kontinuální sestavování jak poptávkové tak i nabídkové strany systému. Stejný způsob řešení byl zvolen rovněž v České republice a klíčové tabulky účtu jsou z toho důvodu vykazovány vždy za daný rok společně.⁸ Z důvodu metodické srovnatelnosti jsou výsledky publikovány od roku 2003. Starší data mají za zdroj metodicky odlišné údaje a bez dalších korekcí, které si vyžádají specifický přístup (a tudíž další čas), nebudou v systému TSA publikována.

Následující kapitola nepopisuje pracovní postupy vyplňování jednotlivých tabulek vyčerpávajícím způsobem (k tomu bude sloužit manuál zpracovaný v ČSÚ pro pracovní účely), ale shrnuje základní metodické přístupy ve zpracování a charakterizuje vzájemné souvislosti dostupných datových zdrojů.

4.3.1 Strana poptávky

Základním pracovním schématem při tvorbě tabulky T1 o příjezdovém CR je stanovení odhadu počtu zahraničních návštěvníků v ČR v členění výletníci, turisté, tranzitující. Šetření příjezdového cestovního ruchu na hranicích není na odhad celkového počtu návštěvníků zaměřeno. Poskytuje však pracovní podklady ke zjištění struktury návštěvníků, k čemuž slouží tzv. čárkovací metoda realizovaná na hranicích ČR souběžně s šetřením. Při odhadu počtu účastníků cestovního ruchu je následně využívána statistika návštěvnosti v HUZ (ČSÚ) a podíly turistů ubytovaných v této kategorii ubytovacích zařízení. Výpočet je prováděn v časových úsecích 3 měsíců (za každé čtvrtletí kalendářního roku).

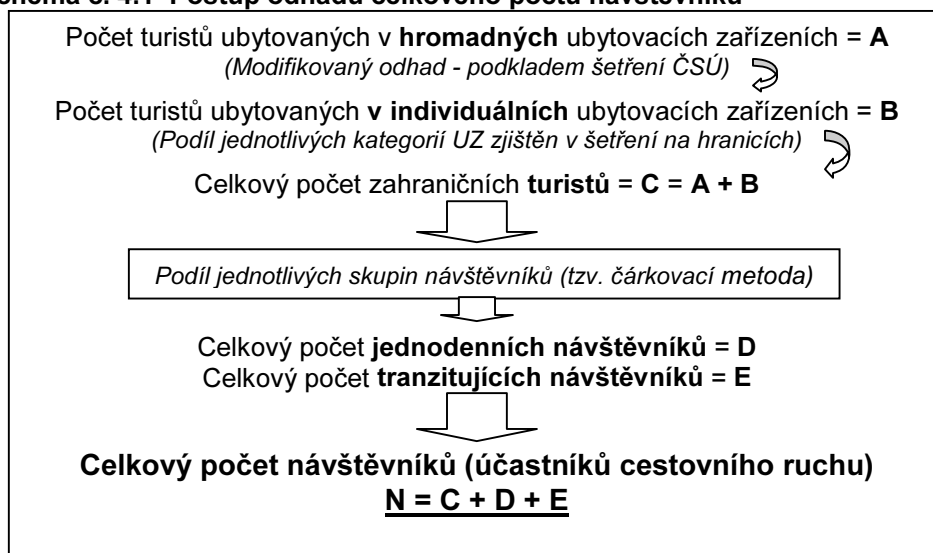
Konstrukce některých potřebných ukazatelů - průměrných výdajů na osobu a den či průměrných počtů přenocování - byla v šetření zatížena určitým zkreslením, zejména z důvodu extrémních hodnot. Z tohoto důvodu byl použit modifikovaný průměr (0,2 %), pomocí kterého bylo vyloučeno 0,1 % extrémních hodnot v maximu a minimu. Celkové roční průměrné hodnoty jsou váženy dle zastoupení odhadovaných počtů turistů v jednotlivých čtvrtletích. Tento postup je výsledkem série jednání se společností STEM/MARK.

V následujícím pracovním postupu stanovení celkové spotřeby příjezdového CR bylo nutné přistupovat rovněž k řadě zjednodušení, neboť šetření na hranicích má pro potřeby sestavování TSA relativně krátkou dobu trvání. Kvalifikovaným způsobem tak musela být extrapolována spotřeba v obdobích, která nebyla šetřením pokryta (roky 2003, 2004 a 1. čtvrtletí 2005). Výpočet příjmů z CR nerezidentů zahrnuje rovněž konstrukci částky z plateb předem v zemi trvalého pobytu, jež nakonec směřuje do České republiky. Například výdaje placené za ubytování ve formě zájezdu se prakticky vždy v plné výši přesouvají tuzemským poskytovatelům těchto služeb. Podobně část výdajů za dopravu směřuje českým dopravcům (např. ČSA), pokud návštěvníci jejich služby využijí. Struktura výdajů příjezdového CR byla prozatím zjišťována v 6 základních (agregovaných) kategoriích, nicméně v budoucnu se plánují dodatečná šetření, která přinesou podrobnější podklady o spotřebním koši nerezidentů.

---

⁸ Porovnání zdrojů informací na poptávkové a nabídkové straně přineslo v minulosti poznání, že ani na jedné z nich není taková situace, aby informace z této strany bylo možné zvolit za základ pro sestavení TSA.

Schéma č. 4.1 Postup odhadu celkového počtu návštěvníků

Metodický přístup ve zpracování tabulek domácího a výjezdového CR rezidentů (v TSA tabulky T2 a T3) vychází z charakteru Výběrového šetření cestovního ruchu (ČSÚ). Toto šetření bylo již koncipováno pro potřeby TSA, nicméně potřebné ukazatele v něm nelze sledovat v tak detailním členění, jak je předepisuje manuál TSA-RMF. Základní pracovní postup spočívá v rozdělení vykonaných cest dle lokalizace cíle (ČR a zahraničí) a dle struktury výdajů (opět 6 základních kategorií – agregací). Tento krok zároveň zahrnuje odhad počtu cest a výdajů pro populaci mladší 15 let pomocí kvalifikovaně stanovených koeficientů. Následuje hlavní část konstrukce tabulek, v níž jsou poměrně složitým způsobem provedeny přesuny a správné rozčlenění výdajů dle skutečné alokace finančních prostředků. V kategorii zájezd je ponechána pouze marže CK/CA, dopočítána je plná struktura položek pro všechny druhy cest (delší, kratší, služební, jednodenní) a dochází k přerozdělení části výdajů, které jsou vynaloženy v ČR, nicméně služby související s těmito výdaji poskytují nerezidentské subjekty. Všechny postupy jsou prováděny společně pro domácí i výjezdový CR, neboť při sledování skutečné realizace spolu výdaje rezidentů na těchto cestách úzce souvisí.⁹ V závěru je provedena jistá korekce domácího CR z hlediska druhých domovů a vlastních rekreačních objektů, kdy je celková spotřeba navýšena o imputované nájemné odhadované odborem národních účtů.

4.3.2 Strana nabídky

Základním východiskem tvorby tabulek nabídky (v TSA tabulky T5 a T6) je kvalitní rozčlenění a analýza datových podkladů národního účetnictví. Stěžejní jsou přitom matice produkce (P.1) a mezipotřeby (P.2), které jsou pro potřeby sestavování TSA upraveny do formátu 127 odvětví dle OKEČ (sloupce) x 229 produktů dle SKP (řádky). V rámci tohoto členění jsou vymezena charakteristická, související a nespécifická odvětví a produkty cestovního ruchu. Zohledňují se jak požadavky manuálu TSA-RMF, tak jistá specifika klasifikací používaných v ČR. Platí, že charakteristická odvětví a produkty jsou plně totožné s předpisy v manuálu.¹⁰ Ne vždy však musí odvětví, jehož hlavní produkcí je charakteristický produkt, být chápáno rovněž jako charakteristické. Mezi související patří v našem systému všechny zbylé produkty, které jsou součástí spotřeby vnitřního CR. Nespécifické produkty jsou pak takové, po kterých nebyla na území České republiky v rámci CR žádná poptávka a tedy je za účelem cestovního ruchu nikdo nespótřeboval. V tomto bodě je samozřejmě nutné přijímat jistá zjednodušení, neboť při vyčlenění souvisejících produktů jsou podkladem data o spotřebě vnitřního CR. Ta vychází jednak z příjmové

⁹ V šetření jsou dotazovány výdaje v ČR i v zahraničí, a to jak pro cesty v rámci ČR, tak pro cesty zahraniční.

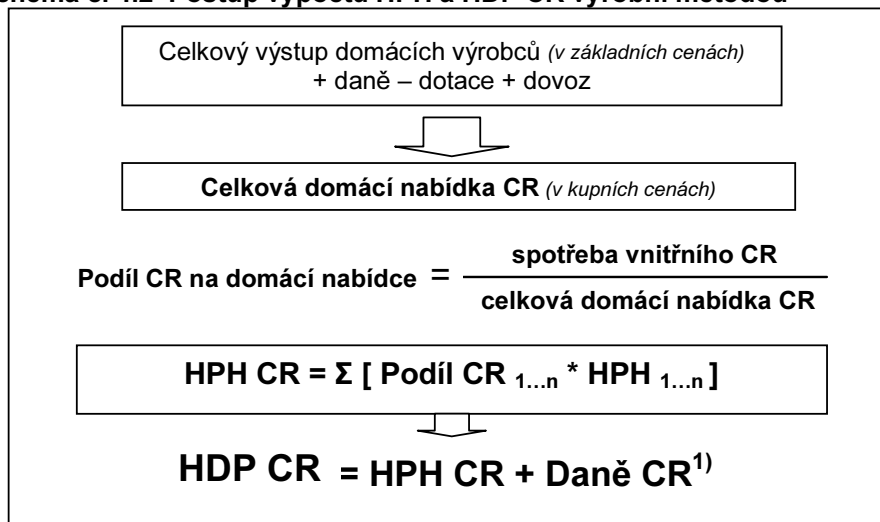
¹⁰ TSA-RMF v tabulce T6 vyčleňuje 12 charakteristických odvětví a 20 charakteristických produktů CR (viz. Tab. č. 3.2.)

části platební bilance ČNB a jednak ze šetření statistiky rodinných účtů. Používány jsou rovněž kvalifikované odhady. Ačkoli platí, že v souvislosti s cestovním ruchem může být spotřebován v podstatě kterýkoli produkt národního hospodářství, do spotřebního koše návštěvníka jsou vytipovány pouze nejdůležitější a nejčastěji poptávané produkty (cca 50 položek).

Zároveň podle kritérií stanovených pro určování charakteristických produktů cestovního ruchu mohou být některé činnosti považovány za charakteristické pro cestovní ruch díky významu této charakteristické komodity pro návštěvníka, i když jejich charakteristická produkce není prodávána převážně návštěvníkům. To může být případ některých stravovacích, kulturních, ale i rekreačních služeb. Podstatnou část produkce těchto odvětví totiž kromě účastníků CR využívají běžní spotřebitelé v rámci svého obvyklého prostředí. Rovněž v dopravních službách je sice samostatně vyčleněna osobní doprava, nicméně významný podíl na její produkci představuje pravidelné dojíždění pracujících do zaměstnání a studentů do škol.

Po úpravě případných nesrovnalostí v meziroční konzistentnosti dat, které se při tak podrobném rozčlenění zdrojových matic mohou vyskytovat, jsou produkce a mezispotřeba převáděny do tabulek nabídky. Související a nespecifická odvětví stejně jako produkty jsou vždy sdružovány do samostatných sloupců a řádků. Matice související s konečným užitím (tzn. daně, dotace, dovoz) již nejsou členěny dle OKEČ (tzn. jsou udávány za všechna odvětví celkem), zůstávají však děleny do podrobnosti dle produktů a takto jsou převáděny rovněž do tabulky T5. Výpočet podílu spotřeby vnitřního CR na nabídce jednotlivých produktů je následně proveden v tabulce T6.

Schéma č. 4.2 Postup výpočtu HPH a HDP CR výrobní metodou

Pozn. n – Produkt dle SKP a jemu odpovídající odvětví dle OKEČ, 1) Daně CR snížené o dotace CR

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AN – Klasifikace aktiv
CPC – Central Product Classification
CR – Cestovní ruch
ČNB – Česká národní banka
ČR - Česká republika
ČSÚ – Český statistický úřad
ČZÚ – Česká zemědělská univerzita
ESA – European System of Accounts
EU – Evropská unie
EUROSTAT - Statistical Office of the European Communities
HCSO - Hungarian Central Statistical Office
HDP – Hrubý domácí produkt
HPH – Hrubá přidaná hodnota
HUZ – Hromadné ubytovací zařízení
IH&RA – International Hotel & Restaurant Association
ILO – International Labour Organization
MAP - Multiannual Programme
MMR – Ministerstvo pro místní rozvoj
NACE - Nomenclature d'activite de communities Europeen
NÚ – Národní účetnictví
OECD - Organisation for Economic Cooperation and Development
OEF - Oxford Economic Forecasting
OKEČ - Odvětvová klasifikace ekonomických činností
PHARE - Poland and Hungary Aid for Reconstruction of the Economy
SICTA - Standard International Classification of Tourism Activities
SKP - Standardní klasifikace produktů
SME - Small and Medium-sized Enterprises
SNA – System of National Accounts
STEM/MARK – Společnost, provádějící v ČR hraniční šetření příjezdového CR
TEA – Tourism Economic Account
THFK – Tvorba hrubého fixního kapitálu
TR – Tourism ratio
TSA - Tourism Satellite Account
TSA-RMF - Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework
UNSC – Statistická komise OSN
VŠCR – Výběrové šetření cestovního ruchu
WTO - World Tourism Organization¹¹
WTTC - World Travel & Tourism Council

---

¹¹ Od roku 2003 užívána zkratka UNWTO, kdy se v názvu plně projevilo začlenění do soustavy institucí OSN.